

Leren door ervaren of ervaren door leren?

De CKV-1 methodes *De Map* en *KunstWerk* onder de loep

*CKV-1 moet het hart beroeren en in mindere mate een beroep doen op het hoofd. Naast de al bestaande begrippen ‘leervak’ en ‘doevak’ ontstond bij de ontwikkeling van Culturele en Kunstzinnige Vorming de term ‘belevingsvak’. Ervaren, meemaken, ontdekken en grenzen verleggen stonden centraal. CKV-1 mocht geen minicursus kunstgeschiedenis worden en mocht ook niet als verlengstuk van een bestaand kunstzinnig vak dienen. Integratie van disciplines en vooral de eigen ervaring en de daarvan afgeleide persoonlijke smaakontwikkeling moesten centraal staan. De grote vraag voor uitgevers was: hoe maak je daarbij een geschikte lesmethode? Nog altijd worstelen uitgevers met de ideale vorm. Onlangs verschenen *De Map* en *KunstWerk*, twee methodes voor CKV-1, die hetzelfde beogen, maar ieder een eigen weg kiezen.*

Henk Langenhuijsen

Een nieuw vak moest CKV-1 worden, uitdagend en uitnodigend, waarbij initiatieven van de leerlingen gehonoreerd werden en waarbij de druk van kennistoetsen niet bestond. Als docent heb je daarentegen behoefte aan enige houvast en wil je meer dan alleen het moeilijk meetbare ‘laten ervaren’: je wilt het tijdelijke en vluchtige voorzien van een historische context, je wilt jouw ervaringen doorgeven, omdat je ervan overtuigd bent dat die van groot belang zijn, je wilt leerlingen een referentiekader aanreiken, een begrippenapparaat bezorgen, kortom: je wilt ze iets leren. Leerlingen laten aanmodderen en zelf laten ontdekken staat voor veel docenten gelijk aan een matig ontwikkeld verantwoordelijkheidsgevoel. Ook is het je taak als docent inzet en vorderingen te controleren, bij voorkeur iets diepgaander dan via het onverschillige afvinken. Te veel vrijheid wordt door leerlingen bovendien

snel verward met onduidelijkheid en een grotere mate van zelfstandigheid betekent voor de docent veelal een uiterst onwennige rol als begeleider. Methodemakers hebben het hier niet gemakkelijk mee en laveren tussen oud en nieuw, tussen leiden en begeleiden, tussen informatie verstrekken en zelf laten ontdekken. *Palet* van Thie-meMeulenhoff loste dat al meteen vrij aardig op: een stimulerend boek met veel achtergrondinformatie, want ‘als je ergens meer van weet, begrijp je vaak ook meer en dan wordt een expositie of voorstelling een stuk leuker’. De informatie staat niet op zichzelf, maar is gekoppeld aan aansprekende thema’s. Het boek biedt bovendien duidelijke richtlijnen voor het verwerken van eigen activiteiten. Onlangs verschenen enkele nieuwe boeken voor CKV-1: *De Map* van uitgeverij Lambo en *KunstWerk* van uitgeverij Malmberg. Twee methoden die

nogal van elkaar verschillen en min of meer twee uitersten vertegenwoordigen. Waar *KunstWerk* de leerlingen aan de hand houdt met voorgedrukte lijntjes in het werkboek voor het invullen van de (soms al voorgekauwde) antwoorden, geeft *De Map* de leerlingen alle vrijheid en moeten zij zelf op zoek gaan naar wat hen boeit.

De Map

De Map, ontwikkeld door docent Michel Pijpers, besteedt nadrukkelijk aandacht aan smaakontwikkeling. ‘Leerlingen moeten meemaken, ondergaan, bezig zijn. Zo snel mogelijk eigen keuzes maken en merken dat kiezen ook wel eens fout gaat. Dat een garantie op een mooie voorstelling niet bestaat, maar dat je veel mist als je niks kiest,’ aldus de verantwoording. ‘*De Map* heeft nergens informatie die bedoeld is om te leren, het vergaren van kunstkennis is geen doel. De kunstmentorlessen zijn gericht op smaakontwikkeling, leren toeschouwer te zijn en bewustwording van het eigen individuele ervaren. De keuzeactiviteiten moeten zorgen voor confrontatie met aansprekende kunst.’

De Map geeft de leerlingen een impuls. Het doel is: plezier beleven aan kunst. Pijpers heeft een hekel aan de administratieve bijverschijnselen: ‘Met *De Map* maakt u van CKV-1 geen papieren vak. De papierwinkel moet zo klein moge-

lijk gehouden worden. U bent leraar, geen administratief medewerker. Helaas willen docenten vaak te veel controleren. Doen ze alles wel? Op tijd? Netjes? Niet alles willen administreren, niet alles willen controleren. Het is een gave: loslaten en ruimte geven.’

In de kunstmentorlessen gaan de leerlingen vooral in de groep aan de slag: de uitwisseling van eigen ervaringen, meningen en ideeën staat centraal. Van stappenplannen moet Pijpers niets hebben, want ‘die zorgen ervoor dat voorspelbaarheid en saaiheid in de hand worden gewerkt’. Ook de vooronderstelling dat elke leerling op dezelfde manier zou leren vindt Pijpers stuitend. ‘Mooi voor leerlingen die ermee willen werken, voor de anderen een last.’ Een onderscheid tussen het havo- en vwo-programma maakt Pijpers niet, omdat ook kunstvakopleidingen dat onderscheid ook niet maken en schouwburgen nooit naar een diploma vragen. Pijpers houdt er eigenzinnige gedachten op na, die bij mij in eerste instantie bijzonder tot de verbeelding spreken, maar ik ben heel benieuwd hoe de ervaringen in de praktijk zijn. Het is ook zeer de vraag of andere docenten er even goed mee uit de voeten kunnen als Pijpers zelf. De methode vereist een losse houding van de docent, een behoorlijke mate van betrokkenheid van de leerling en een goede verhouding docent-leerling. De kans dat de vrijheid die leerlingen krijgen daadwerkelijk veranderd in gemakzucht en onverschilligheid is beslist niet ondenkbaar. Ik vrees daarom dat de methode vooral een Pijpers-methode is en dat zijn denk- en handelwijze niet door iedereen gedeeld zal worden. De methode bestaat uit een leerlingenboek, voortgangsoverzichten voor de docent, een handleiding met muziek-

cd en aanvullend docentenmateriaal op de website van uitgeverij Lambo. Er is geen sprake van een theorieboek. Het leerlingenkatern leent zich voor het loslaten van het klassenverband, en zelfs het leerjarenverband, wat Pijpers ook nadrukkelijk voorstelt: er is één keer per week een CKV-middag en leerlingen moeten dan 70% x een uur aanwezig zijn. Naar eigen behoefte en inzicht kunnen ze intekenen. In groepjes werken de leerlingen aan hun bewustwording van smaakverschillen, verkennen ze de regionale podia, speuren ze rond op het internet of op de televisie naar kunstzinnige activiteiten of onderzoeken ze iets naar eigen keuze. Aandacht voor de diverse kunstdisciplines is alleen terug te vinden in aanwijzingen die voor het maken van een verslag gebuikt kunnen worden. Het uitgangspunt van *De Map* is verdeigbaar. In *NRC Handelsblad* van 6 april 2003 stond een interessant artikel naar aanleiding van het proefschrift van Henk Witteman over verschillende leerstijlen. Een van de conclusies is dat je van leerlingen niet mag verwachten dat ze uit zichzelf gemotiveerd zijn. Als je echter inspeelt op hun echte behoeften kunnen ze zo hard werken dat ze er zelf verbaasd van staan. Het geven van vrijheid en vertrouwen zijn volgens Witteman belangrijke voorwaarden voor een goed leerklimaat. *De Map* gaat eveneens uit van de gedachte dat zelfwerkzaamheid en het gevoel dat leerlingen zelf verantwoordelijk moeten zijn voor hun leerrendement belangrijke peilers van het belevingsvak CKV-1 zijn. Toch ben ik niet enthousiast over *De Map*. De methode is te flodderig en te snel in elkaar gezet en zet de deur naar onverschilligheid wagenwijd open. Ik vrees dat ook leerlingen er niet enthousiast van worden en dat zij het vak CKV-1 een grote sof zullen vinden, een vooroordeel waar je juist tegenop moet

boksen. Leerlingen worden nauwelijks uitgedaagd en zeker niet bijgeschoold. Zeker op havo- en vwo-niveau is dat wel nodig, want kennis en inzicht bieden leerlingen wel degelijk een houvast en kunnen goed als opstap dienen. Het ontbreken van een stappenplan zie ik niet als middel om voorspelbaarheid te voorkomen, maar creëert wel een te grote vrijheid die, inderdaad, onduidelijkheid in de hand werkt. Je mag er toch vanuit gaan dat veel leerlingen niet gewend zijn hun lessen groten-deels zelf in te vullen en zelfs niet daartoe bereid zijn. Kunst en kunstbeleving moeten meer zijn dan franje. Met deze methode is het gevaar groot dat veel leerlingen inderdaad niet verder komen dan die gewaarwording.

KunstWerk

Over *KunstWerk* is nagedacht en het resultaat maakt op het eerste gezicht een goede indruk: een prachtig theorieboek om in te lezen en te bladeren en een werkboek waar docent en leerlingen een tijdlang flink zoet mee zijn. Het boek is thematisch opgebouwd, maar anders dan bij Palet zijn de thema's gekozen om hun kernbetekenis voor de kunstvakken. Enkele thema's zijn: 'tijdloos en trend', 'originaliteit en imitatie' – een thema dat onder de titel *Dubbelgangers* overigens ook bij Palet is gekozen –, 'schijn en werkelijkheid'. Gezamenlijk proberen de thema's de essentie van de kunstvakken te bestrijken. Ieder thema is opgezet volgens een vaststaande structuur en biedt plaats aan aparte kunstdisciplines. Zo zijn er paragrafen over muziek, dans, architectuur, theater en zelfs toegepaste kunst. Ook zijn er 'syntheses', waarbij verschillende disciplines bij elkaar komen. Volgens de samenstellers staat de beleving van kunst centraal, maar 'beleving' is blijkbaar een rekbaar begrip. Zelf beleven bij *KunstWerk* betekent ook: lezen van leerteksten en

beantwoorden van gestructureerde vragen, waarbij nu en dan een kijk en/of luisteropdracht aanwezig is en ook de ‘bedenk-eens-zelf-een-vraag’ zich manifesteert. Op zich is er een goede afwisseling tussen opzoek-, inzicht-, toepassings- en persoonlijke vragen. *KunstWerk* is een methode met niet alleen een mooie, professionele vormgeving en talrijke, sprekende illustraties, maar ook met een waardevolle inhoud. Met name het theorieboek voor vwo is de moeite waard. De leer teksten zijn helder en prikkelend. De afwisseling en de diversiteit is groot, zonder dat het ten koste gaat van de samenhang of overzichtelijkheid. Juist door de veelheid aan informatie ga je soms bepaalde zaken missen; zo miste ik bij het onderdeel ‘de allochtone cabaretier’ iets over Najib Amhali, iemand die juist onder jongeren populair is. Maar volledigheid kan en mag geen criterium zijn. Het boek moet als aanzet dienen. *KunstWerk* laat op interessante wijze zien dat leren, ervaren en uitnodigen minder ver uit elkaar staan dan wel eens wordt gedacht, al zijn er nog geen praktijkervaringen bekend. De leerling die niet van lezen houdt maar iets wil doen, zal vermoedelijk van het vak CKV-1 gaan balen. Wat dat betreft is de methode nog te behoudend en te eenzijdig. Waar ik ook moeite mee heb, zijn de invulblad zijden in het werkboek. Natuurlijk moet je leerlingen (en docenten) hou vast bieden, maar het aan de hand houden van leerlingen via dergelijke invulactiviteiten nodigt eerder uit tot overschrijven dan tot het maken van een persoonlijke ontdekkingsreis of een eigen verwerking. Het heeft ook iets kinderlijks en de voorspelbaarheid is op een gegeven moment te groot. Opvallend is verder de enigszins geforceerde differentiatie tussen havo en vwo. De laatste groep krijgt er telkens nog een extra tekstje, ‘verdieping’, bij,

evenals een daaraan gekoppeld setje vragen; bovendien is in het havo-boek af en toe een paragraaf weggelaten. De keuze daartoe is aanvechtbaar, al heb ik niet het idee dat het evenwicht tussen de disciplines nu zoek is. De meeste aandacht gaat uit naar de westerse kunst en in mindere mate naar de multiculturele diversiteit van onze samenleving. Jongerencultuur komt af en toe een beetje in beeld. Smaakontwikkeling vindt plaats doordat een kenner wijst op belangrijke kenmerken van een uitingsvorm en wat er zo interessant aan is. Dat kan verkeerd werken, omdat de samenstellers uitgaan van gevestigde kunstuitingen, hun eigen voorkeuren en dus kunst en smaak van bovenaf opleggen. Er is weinig ruimte voor een individuele leerweg. Kunstbeleving is bij *KunstWerk* vooral traditioneel: aan de hand van een gids door een veelomvattend museum met allerlei kleine zaaltjes lopen.

Keuze

Een boek is niet meer dan een hulpmiddel. De ideale methode bestaat niet en zal er vermoedelijk ook nooit komen. Gelukkig ben je als docent geen slaaf van het boek en kun je iedere methode aan je eigen werkwijze en/of visie aanpassen. Wie met *De Map* in zee gaat, dient te zorgen voor structuur en verdieping, voor meer leer- en leeswerk; wie met *KunstWerk* gaat werken, zorgt voor genoeg creatief vermogen en de didactische gave om de leerling niet alleen maar braaf het werkboek te laten invullen, maar ook om eens zelfstandig en onder geheel eigen verantwoording kunst te beleven en risico te ondernemen. Wie beide methoden klakkeloos bij leerlingen op de tafel legt, zal vermoedelijk niet veel jonge harten beroeren.

Henk Langenhuijsen is docent Nederlands aan de afdeling Design, Art en Technologie van het Koning Willem 1 College in 's-Hertogenbosch en schrijft over theater en cultuureducatie. ■